

ZEKİ BEY

Bir Zeki Ergezen Portresi

Mehmet Aycı

İÇİNDEKİLER

PORTRE

AHLAT'TA DOĞMAK / 9

ARALIK 1949 / 13

ZEKİ / 17

KENDİNİN MİMARİ / 21

ERKEN SORUMLULUK / 25

BİR ÇOCUĞUN BİR GÜNÜ / 29

YATILI OKUMAK / 33

“BİR YİĞİT GURBETE GİTSE” / 37

DAĞ AŞMA BİLİNCİ / 41

ZEKİ ABİ / 45

MİMARLIĞA DOĞRU / 49

ANKARA'NIN DOĞUSUNDA YOĞUN STAJ YILLARI / 53

ANKARA'DA KİM VAR / 57

ZEKİ BEY ÇÖZER / 61

VEKİL / 65

BAĞIMSIZ BAĞLANTISIZ / 69

BAKAN / 73

SERÇE KARTAL, KARTAL SERÇE / 77

TÜRKİYE'Yİ TAŞIMAK / 81

DAİM HALKIN İÇİNDE / 85

SÖZÜ DİNLENİR / 89

AĞRI DAĞI'NDAN YÜCE / 93

ZEKİ BABA / 97

YEŞERTME BİLİNCİ / 101

AHLAT'A SON YOLCULUK / 105

ZEKİ BEY'İ YAZMAK / 109

ARAYÜZ/EKLER

UNUTULMAYAN İFTAR / 115

KALBİN ÇIPLAK AYAĞI / 117

NEMRUT DAĞI'NDA HUMEYİNİ İLE / 119

“FARUK, BİR RÜYA GÖRDÜM.” / 122

PORTE ARTI

KALBİNDE KAÇ DENİZ VAR? / 9

ALBÜM / 131

AHLAT'TA DOĞMAK/AHLAT'A DOĞMAK...

"Hüma kuşu yükseklerden seslenir"

Türkü

İlk ığlığınız sağa doğru yöneldiğinde, evinize benzer baheli iki katlı evlerin, o evlerin taş duvarlarının, bahelerindeki meyve ağaçlarının, daracık, etrafı yığma taşlarla çevrili sokakıkların, o taşları örten sarmaşığımsı yabani bitkilerin sararmış dallarının, ceviz ağaçlarının, dut ağaçlarının, o ağaçlardaki sincapların, saksaağanların, sonra kümbetlerin, yüzlerce asrı devirmiş ve hâlâ ayakta kalmış mezar taşlarının, o taşların üzerine dikili olduğu kaidelelerin, lahit geleneğini alabildiğine estetik şekle dönüştüren taş mezarların, lahdinde, kaidesinde, bengü taşlarında yüzyıllara meydan okuyan harflerin, yazıların, isimlerin, ayet ve hadislerin, bütün olarak her biri yüksek sanat eseri olan kompozisyonların, toprak altında yeniden keşfedeleceği günü bekleyen camilerin, hamamların, konakların, ta Urartulardan yakın zamana kadar kullanılan kaya evlerin, giderek dağların, tepelerin, ovaların, Konya'nın, Ankara'nın, Bursa'nın, İstanbul'un, Edirne'nin, Balkan şehirlerinin, muazzam bir coğrafyanın hücrelerine sinercesine yayılıp, yankılanıp tekrar size dönerek çevrimini tamamlıyor.

İlk ığlığınız sola doğru yöneldiğinde, yine aynı evlerin, o evlerin birbirine benzer taş duvarlarının, yine benzer bahelerin, aynı meyve ağaçlarının, aynı sarmaşıkların, otların, börtü böceğin, kuşların, yine kümbetlerin, yine daha müte-

vazı bir mezarlığın, Adilcevaz'a doğru balık sırtı gibi Van Gölü'ne inen ve her biri eski çağlara ait kargıları andıran coğrafi şekillerin, Van'ın, İsfahan'ın, Türkistan'ın kadim şehirlerinin, Tanrı Dağları'nın, Sarı Irmak'ın, Hind'in ve Çin'in, İran'ın ve Turan'ın, Türk Dünyası diye bildiğimiz ülkelerin havasına, suyuna, toprağına, rüzgârına ve ateşine karışıp tekrar bir solukta dönerek çevrimini tamamlıyor.

İlk ığlığınız karşıya yöneldiğinde, evinizin önündeki ağaçların dalları arasından, az ilerideki ağaçların tepelelerinden geçerek, martıları uyandırmadan Van Gölü üzerinden geçerek, yayılıp Diyarbakır, Urfa, Bağdat, Şam, Basra üzerinden geçerek, Beyrut ve Kudüs üzerinden geçerek, Mekke ve Medine üzerinden geçerek, Yemen üzerinden geçerek, bir zamanlar Ahlat'ın fethinde şehit düşen, gazi olan Hazreti Ömer'in ordularındaki askerlerin memleketleri üzerinden geçerek, çölüyle, ormanıyla, yoksulluğu ve zenginliğiyle Afrika üzerinden geçerek, kutlanmış ve kutlanmış bir ığlık olarak geri dönüp çevrimini tamamlıyor.

İlk ığlığınız arkaya yöneldiğinde, Ahlat'a doğru inen o yokuşun kuytularını, koyaklarını, grimsi alılarını, tarlaların ortasında yalnızlığından memnun "tek" ağaçları, başakları, Malazgirt Ovasını, tarihin gördüğu en ilginç meydan savaşlarından birinin yapıldığı, tarihin, coğrafyanın, uygarlığın seyrini değiştiren toprakları, olup bitenleri yaşarcasına geçip, Karadeniz kıyılarını, Karadeniz'in yukarısını, diğer yönlerde olduğu gibi denizleri dolaşıp gelerek çevrimini tamamlıyor.

İlk ığlığınız gökyüzüne yöneldiğinde, gök kubbenin doğduğunuz yerdeki kubbelere imrenmesinden mütevellit

bir gülümsemeyle, bütün yönlere yayılan ve bütün yönlere karışan ığlığınızın hikâyesini izlercesine bir kuşaticılıkla, kendi Türk mavisini gök mavisine karıştırıp, dünyanın merkezinin aslında sizin doğduğunuz yer olduğunu işaretlelercesine dünyayı seyrettikten sonra dönüp geri gelerek çevrimini tamamlıyor.

Her ilk ığlık, oluş anında hayatın ta kendisidir kuşkusuz; yaratılışın ilk anından dünyaya inmemize kadar bütün süreçlerin, bütün aşama ve merhalelerin toplamıdır. Kişisel tarihimiz ilk ığlıktan itibaren başlasa da onun başladığını bilmemiz bir sonraki ığlığın atılmasına bağlıdır.

Her kişisel tarih insanlık tarihinin masalsılaşarak, büyülü bir hâl alarak, farklı bir ruh ve beden kazanarak güncellenmesidir.

Yakından başlayarak, daha Malazgirt'ten iki asır önce Anadolu'ya gelen, her biri heykel sanatının ünik örneklerini teşkil eden mezarlarından/mezar taşlarından bildiğimiz atalarımızın, sonra Ahlat Beylerinin, Selçuklu büyüklerinin, onların ruhlarını taş işçiliğiyle ve yazıyla ölümsüzleştirmeye çalışan sanatkârların, onların bakiyesi olan ve açık hava müzesini andıran Ahlat'ın içinde doğmak nevi şahsına münhasır bir kişiliği ve aidiyeti de beraberinde getirir.

Ahlat'ın çevresine her biri kıyamete kadar kenti bekleyecekmiş güvenini veren ziyaret yerlerinin, evliyaların, babaların, üçlerin, yedilerin, kırkların yerinden kımıldamayan yıldızlarcasına serpilmiş olması, şehri yeryüzünde manevi bir gökyüzüne çevirir ve Ahlat'ta doğmuşsanız biraz da gökyüzüne/gökyüzünde doğmuşsunuzdur.

İnsan, pek çok şeyle olduğu gibi unutmakla da maluldür; kelimenin her anlamı ve çağrışımlıyla dünyaya salınan o ığlığın sizi bir tarih ve talih sahibi yaptığını, merkeze ığlığın atıldığı “arzı” olarak anlamlandırmak gerektiğini bir türlü hatırlamayız, hatırlayamayız. Oysa ilk ığlığın bizdeki ilk ve en güçlü yankısı bize en yakın olan mekndan, o meknın eŐyasından, yapısından, taŐından ve toprağından, havasından ve suyundan, kurdundan ve kuŐundan, ikliminden ve insanından gelen yankıdır.

Farkında olmasak da o yankı kimliğimizin ikinci bir kimliği, bir i kimlik olarak ölene kadar bizden ayrılmaz.

2 ARALIK 1949

“Dünyaya geldiğim anda”

Âşık Veysel

Babası TBMM'nin açılışından dokuz yıl, Cumhuriyet'in ilanından altı yıl sonra, büyük dünya buhranının yaşandığı yıl, kendisi Cumhuriyet'ten 26 yıl sonra 2 Aralık 1949 günü doğmuş. Doğduğunda babası 20, Cumhuriyet 26 yaşında. Doğum yılının 1949 olduğu kesin, ancak ay ve gün konusunda kesinlikten ziyade öyle olduğuna dair bir kabul var, öyle kayıtlı çünkü. Babasının doğduğu günlerdeki Türkiye atmosferini anlamak için Samet Ağaoğlu'nun *Kuvayı Milliye Rubu* kitabını okumak lazım. Yüzyılın başından itibaren peş peşe savaşlarda, bu savaşlardaki uzak yakın cephelerde milyonlarca evladını tüketen, ocakların söndüğü, dul, yetim, öksüz, malul, yaralı, savaş yorgunu, alabildiğine yoksul ve var olmak için son bir çaba içerisine giren milletimizin bir çocuğu, çok çocuklu olmanın güçlülük alameti olarak devletçe özendirildiği bir dönemde, kız olan ilk çocuğundan sonra bir oğlu olduğunda Onuncu Yıl Marşı'ndaki “gençliğimizin çoğalmasına ve güçlenmesine dair” heyecana benzer bir heyecan yaşamış mıdır, bilemeyiz. Bildiğimiz, ona bir bebek, bir çocuk olarak değil de ocağı tütmesinin, devletin devamının, milletin geleceğinin bir teminatı olarak baktığıdır.

Mandanın, himayenin, her türlü yabancı tesiri ve nüfuzunun reddedilerek İstiklal Harbi verildikten sonra kurulan Cumhuriyetin ilk kuşağına mensup olan ve “millileştirme”

günlerinde kulağına ezan okuyan bir babanın, “ilk” oğlunun doğduğu günün gazetelerinde, bir nevi “himaye” olan Marshall Planı çerçevesinde Türkiye’ye yapılacak Amerikan yardımlarının bir kısmının “hibe” olacağı haberlerinin yer alması ne yaman çelişkidir. Baba, sezgisel olarak durumun farkındadır da oğlunun ileride katıksız bir Amerikan karşıtı olmasını, himayeci politikalara direnen bir aydın, bir siyasetçi, dahası bir mebus olmasını Allah’tan niyaz etmiş midir?

Yine sezgisel olarak, Ahlatlı olmanın, bölgeye ilk yerleşen Türk ailelerinden birine mensup olmanın emarelerini o çocuğun büyüklüğünü hayal ederek, onun üzerinde görmeyi murat etmiş midir?

2 Aralık 1949 günlü bütün ulusal günlük gazetelerin manşetlerinde Marşal Planı yardımları/hibeleri haberinin geniş yer bulmasından, dışıyla tırnağıyla var olma mücadelesi veren, kimseye minnet etmeyen, kimseden yardım almayan, Ahlat’ın bu bey soylu babasının haberi bile olmayabilir. Ancak, yaşı, ufku ve mesuliyeti gereği memleketin gidişatından haberdar olması kesindir ve bu kesinlik doğan çocuğa “beklenti” olarak bakışını da şekillendirmektedir.

Çocuk, Namık Kemal’in ölüm, Yahya Kemal’in doğum yıldönümü olan bir tarihte dünyaya gelmiştir; aynı gazetelerde her iki şairimiz için anma ve kutlama haberlerinin yer alması, manşetlerle birlikte düşünüldüğünde, zihnimizdeki çağrışımlar ironik savrulmalara dönüşmektedir.

Haftalık *Büyük Doğu* mecmuasının 2 Aralık 1949 tarihli sekizinci sayısının kapağı tam da “babanın bakışını”

yansıtmak bir görsele sahiptir. Şaha kalkmış, ağzı açık, eyerli, gövde hatlarından yerinde duramadığı anlaşılan bir at deseninin başının üstünde “Süvarisini Bekleyen SAFKAN” ibaresi, atın arka ayaklarını bastığı yükselti üzerinde ise “ANADOLU” yazısı yer almaktadır.

Göndermenin “demir kırata”, diğer adıyla Demokrat Parti’ye olduğunu söyleyerek işin içinden çıkmak, İstiklâl Harbinde doğan çocukların baba olduğu yeni baba olduğu bir dönemin halet-i ruhiyesi düşünüldüğünde kolaycılık olacaktır.

Zorunluluktan, denge politikalarından veya benzer sebeplerden dolayı Türkiye’nin bir yörünge kaymasına maruz kalacağı, bunun yeni devletin kurulma kodlarıyla uyuşmadığı, dahası bu kodlarla ters düştüğü sezgisi yabana atılacak bir sezgi değildir ve bu sezgi milletin seçenek arayışını da barındırmaktadır.

6 ay sonra yapılacak serbest seçimlerde milletin doğru seçeneği tercih edip etmediği tartışılabilir. Tartışılmayacak bir hakikat varsa o da şudur: Durumdan rahatsız olan babaların çocuklarına bilindik didaktik yöntemlerle olmasa da Türkiye kaygısı aşılmasını başardığı! O kaygı Zeki Bey’e daha kundakta aşılmalıdır.

ZEKİ

“Yiğit attan düşse yine ad kalır”

Karacaoğlan

İnsan adıyla yaşar.

Adı insandan daha uzun yaşar.

Bu metnin biri adına yazılıyor olması da adıyla yaşamaya dâhildir.

Dualarımız içinde “adıyla yaşasın” duasını ilk çağrışımında “ömrü uzun olsun” olarak anlayabiliriz; adıyla yaşayan ömründen uzun yaşar. Adıyla yaşamak insanın kendinden sonra adının yaşamasıdır. Birinin “adına” ettiğimiz bu dua aynı zamanda o kişinin itibarının artmasını, soyunun genişlemesini, bilinir olmasını da imler. Bu, “yiğit namıyla anılır” atasözümüzden daha derin, varlığı ve varlığa dair bilgiyi anlamlı kılan bir duadır. Adıyla yaşamak bizzat hayatta olmaktan, cismen, bedenen yaşıyor olmaktan daha önemli hale gelir. Adla kişinin bu kadar özdeşleşmesi, kendileşmesi, özneleşmesi sadece Türkçede olan bir durum olmasa gerekir. İnsana verilen/öğretilen ad koyma yetisinin/bilgisinin nasıl bir şey olduğunu tanımlar bu dua.

Adını andığımız kişi bırakın yanımızda, dünyada olmasa bile onun sureti, şekli şemali gözümüzde belirir. Andığımız kişiyi çağıran bir addan başkası değildir. Ad, ad olmanın ötesinde bir bedenleşme gösterir. Yıllar önce hayata

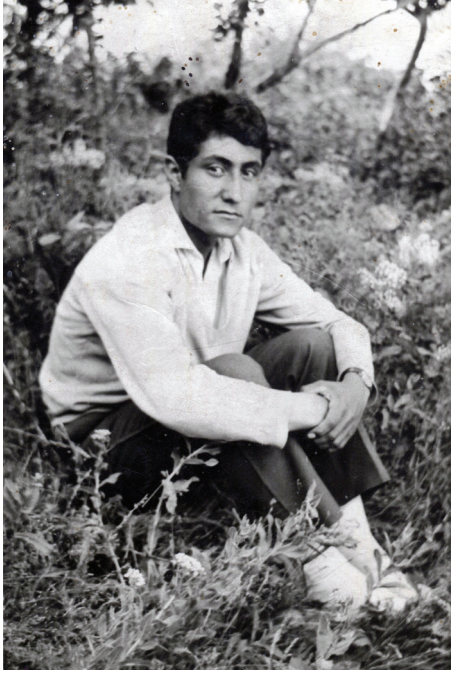
gözlerini yummuş olsa bile adını andığımızda bize yanımızda ve yaşıyor hissi verir. Adıyla yaşamak adı anıldıkça diri kalmanın bir başka “adıdır” aynı zamanda.

Biyolojik varlığımız “doğumla” başlar başlamasına da dünyada “insan” olarak varlığımız bize bir ad verilmesiyle başlamaktadır. Doğumumuzu, biyolojik varlığımızı anlamlı kılan da adımızdır. Adımız olmadan kimliğimiz yoktur, adımız olmadan yaşadığımız bilinmez. Adımız olmadan bilinmeyiz. Türklerde ad koymanın bir ritüele dönüşmesi, eski Türklerde adına yakışır bir eylemde bulunmasının, bir iş başarmasının zorunluluğu, günümüzde kulağına ezan okunması ve adıyla çağrılması adın ve ad vermenin toplumsal bellekteki önemine işaret eder.

Adıyla adlanma diyebileceğimiz “ismiyle müsemma olma” tabiri adın bağışladığı/verdiği kimliğin önemi ve ağırlığının göstergesidir. Çocuğa verdiğimiz adın onu tanımlayacağını, onu kimlik ve kişilik sahibi yapacağını, dahası onu yaşatacağını ne kadar da biliriz! Adına layık olmayan, adına gölge düşüren, adının anlamını ve ağırlığını taşımayan aslında kendinde layık değildir, kendine gölge düşürmüştür, kendi ağırlığını taşıyamıyordur iletisi “ismiyle müsemma olmak” deyiminde alabildiğine barizdir.

Ad vermek bir “gelenek” olduğu kadar verilen adlar “gelenekli” bir durum arz eder. Kişisel ve toplumsal tarihimizin; inancımızın, çevremizin, anne/baba olarak bizim hayatımıza dokunan önemsedığımız birinin, etkilendiğimiz bir sanatkârın, adı yaşayan/adıyla yaşayan eski büyüklerden birinin, ailemizde çok yaşamayan ancak adını yaşatmak istediğimiz bir çocuğun, anne yahut baba tarafından aile

büyüklerinden birinin adını, söylenişi yahut anlamı çok hoşumuza giden, mizacımızda karşılık bulan, bedenleşmesini, adlaşmasını istediğimiz bir kelimeyi ad olarak veririz çocuğumuza. Herkesin bildiği o kelime yahut o ad çocuğa verildiği andan itibaren onun yerine geçer, ete kemiğe bürünür ve insan olur.

Aile çevresinden araştırmalarımızdan ve onların söylediklerinden çıkardığımız Zeki Bey'e "Zeki" adının verilmesinde tarihsel veya popüler bir figürün, aile büyüklerinin etki alanında kaldığı biri yahut ailede daha önce kısa süreli yaşayan bir "Zeki" adının rolü yoktur. Ad verme doğumdan önce de tasarlanmış, "bir oğlumuz olursa adını Zeki koyalım" diye bir düşünce de gelişmiş değildir.

Doğumdan sonra verilen “Zeki” ismini bebek ilk çılgılığıyla, ilk bakışıyla, ilk hareketleriyle kendi istemiş, adını da bir şekilde kendi vermiş olabilir mi?

Elbette bu soruların veya bu bilgilerin “portre” metninde bir karşılığı bulunmamaktadır. Siz hangi beklentilerle, hangi öngörülerle ad koyarsanız koyun, koyduğunuz ad, -aynı ad başkalarında olsa bile- adı konan kişiyle birlikte bedenleşmekte, özneleşmekte ve biricikleşmektedir.

Bu metin yazılırken, Türkiye’de 127.231 kişide “Zeki” adı yaşamaktadır. Her biri kuşkusuz adını taşıyan insanda ve o insanı kavrayan adda kendine özgüdür.

Zeki Ergezen’de olduğu gibi...

KENDİNİN MİMARİ

*“ben bir deli fıskın değil miyim
sahibim Koroğlu'nun da sahibi değil mi
ve çocukların ezbere bildiği gömleğimin
kendirini kendim ekmedim mi”*

İsmet Özel

“Ergezen'de minare”

Türkü

İlk çocukluk dönemimizin tabiatı -ve tabii ki habitatımızacımız ölçüsünde, yeteneğimizin yeşerme ve gelişme seyrini belirlediği gibi karakterimizi de belirler. Hatta o kadar belirleyicidir ki, yaşımız, formasyonumuz, toplumsal konumumuz ne olursa olsun, kriz anlarından çocukluğumuza dönerek o krizden çıkarız yahut çıkamayız. Yedi yaşında neyse yetmiş yaşında da “o” olmamız bu durumdan kaynaklanır. Çocukluğumuzun tabiatını -ve tabii ki habitatını- dünyanın neresine gidersek gidelim bir sığınak olarak, yerine göre kendimizle baş başa kalmak için bir bahçe olarak yanımızda taşırız. İki “tire” arasına aldığımız kavramdan yola çıkarak Marcel Mauss ve Pierre Bourdieu'ye başvurup, çıkarımlarda bulunarak kendimize burhan arayacak değiliz. Bu böyledir.

Çocukluğu, göğün hep aynı, ufkun hep aynı, yerin hep aynı olduğu uçsuz bucaksız bir bozkırda geçen biri ile, Torosların bir dağ köyünde geçen birinin, diğer bütün gelişme şartları, eğitimleri, aile bireylerinin tutumu, beslenme ve barınma imkânları aynı olsa bile tabiatan -ve